

Tarih Sözlüğü

A

Abdal: Ermiş, Derviş

Aforoz: Papalar tarafından verilen ceza ile bir Hristiyan'ın dinden kovulması.

Ağnam: Köylülerin hayvanları için ödedikleri vergidir.

Ahilik: Türk-İslam devletlerinde şehirlerde esnaf ve zanaatkârların iş ve üretim faaliyetlerini dini esaslar içinde düzenleyen teşkilat.

Akçe: Osmanlılarda para birimidir. Orhan Bey zamanında bakır, Osman Bey zamanında gümüş ve Fatih döneminde altın akçe basılmıştır.

Amid: Türk-İslam devletlerinde şehir ve kasabalarda devlet idaresinden sorumludur.

Amil: Türk-İslam devletlerinde taşrada mali işleri yürütür.

Apa: Eski Türklerde sivil yönetici.

Arz Divanı: Türk-İslam devletlerinde askerlerin kayıtlarını ve maaş defterlerini tutan divandır.

Atabey: Selçuklularda melikleri yetiştirme görevini üstlenen kişilerdir.

Avarız: Osmanlılarda olağanüstü hallerde alınan vergidir.

Ayak Divanı: Osmanlılarda padişahın asker ve halkla görüştüğü divandır.

Ayguci (Üge): Eski Türklerde hükümdar olmadığı zamanlarda kurultaya başkanlık eden devlet görevlisi. Başvezir.

B

Bac: Osmanlılarda çarşı ve pazar yerlerinden alınan vergidir.

Bedesten: Kıymetli kumaşlar, mücevherler ve buna benzer eşyanın satımına mahsus üstü kapalı, mahfuz çarşıların bütününe verilen isimdir.

Bennak Vergisi: Osmanlılarda evlilik vergisidir.

Berat: Osmanlılarda padişah tarafından verilen onay belgesidir.

Beytülmal: Devlet hazinesi ve maliyesi demektir.

Beytülmal Emini: Yerleşim yerinde kamuya ait çıkarları korumakla görevlidir.

Bimarhane: Daha ziyade akıl hastalarının tedavi edildiği hastanelerdir.

Birun: Osmanlılarda divan toplantılarının yapıldığı ve padişahın resmi hayatının geçtiği sarayın dış bölümüne verilen isimdir.

Boy: Ortak bir sosyal düzen içinde bir arada yaşayan, aynı soydan insanların

meydana getirdiđi topluluk.

Burç: Kale duvarlarındaki savunma kulelerine verilen isimdir.

C

Cebeciler: Osmanlılarda silah bakım ve onarım işlerinden sorumluydu.

Cihat: Din uğrunda yapılan her türlü çalışma; din yolunda savaş.

Cizye: İslam devletlerinde, Müslüman olmayanlardan askere gitmedikleri için alınan vergidir.

Cülus: Osmanlılarda şehzadeler tahta çıkarken yapılan tören ve yeniçerilere verilen bahşış.

Ç

Çift Bozan: Dirlik sisteminde topraklarını üç yıl üst üste ekmeyenlerden alınan vergidir.

Çift Resmi: Müslümanlara ait arazilerden alınan vergidir.

Çinicilik: Mimaride kullanılan süsleme sanatı.

D

Defterdar: Osmanlılarda maliye bakanlığı görevini üstlenen divan üyesidir.

Devşirme: Türk-İslam devletlerinde ordunun asker ihtiyacını karşılamak ve devlete yönetici yetiştirmek amacıyla Hıristiyan çocukların Müslümanlaştırılması.

Dinar: İslam ülkelerinde altın para.

Dirlik Sistemi: Türk-İslam devletlerinde toprağı işleme hakkının hizmet karşılığı kişilere verilmesi.

Divan: İslam devletlerinde devlet işlerinin görüşölüp karara bağlandığı kurul.

Divan-ı Ala: Anadolu Selçuklularda devlet işlerinin görüşüldüğü büyük divan.

Divanühümayun: Osmanlılarda devletin siyasi, ekonomik, askeri, mali sorunlarının tartışıldığı ve karara bağlandığı bir meclistir. Bu meclise Veziriazam, Kazasker, Nişancı, Kaptanı Derya, Defterdar, Yeniçeri ağası ve Şeyhülislam katılırdı. Büyük divan.

Divan-ı Mezalim: Türk-İslam devletlerinde itirazların yapıldığı ve sultan başkanlığında toplanan yüksek mahkeme.

Dizdar: Kale komutanı.

E

Ekberiyet Sistemi: I. Ahmet zamanında çıkartılan ve hükümdar çocuklarından en yaşlısının tahta oturmasını emreden kanundur.

Emir: Vali, komutan, yönetici

Emir-i Arz: Türk-İslam devletlerinde ordunun maaşını verir ve ihtiyaçlarını karşıları.

Emir-i Dad: Türk-İslam devletlerinde törelere dayanan mahkemelerden sorumlu yargıç.

Emir-il Sevahil: Türk-İslam devletlerinde deniz gücü komutanı.

Emir-ül Ümera: Türk-İslam devletlerinde kara kuvvetleri komutanıdır.

Enderun: Osmanlılarda devşirmelerin eğitim gördüğü ve devlet hazinesinin bulunduğu sarayın iç bölümüne verilen isimdir.

Ensar: Mekke'den Medine'ye göç eden Müslümanlara yardım eden Medinelilere verilen ad; yardımcı.

Esham Senedi: İç borçlanmaya gitmeyi sağlayan ve ilk olarak III. Mustafa döneminde kullanılan devlet tahvilidir.

Eşkinici: Selçuklularda haberleşmeden sorumlu görevlidir. Ulak.

Eyalet: Valiler tarafından yönetilen ve bir çeşit bağımsızlığı olan büyük il.

F

Feodalite: Avrupa'da aristokratların şatolarda yaşadığı, köle ve köylülerin var olduğu düzen; derebeylik.

Ferman: Osmanlılarda padişahın kesin hükmüdür.

Fıkıh: İslam hukuku.

Firavun: Mısır hükümdarlarına verilen unvan.

Fresk: Duvarlara alçı üzerine yapılan resimler.

G

Galebe Divanı: Osmanlılarda yabancı elçilerin kabul edildiği divandır.

Ganimet: Savaşlardan elde edilen gelirler.

Gravür: Ağaç ya da madeni levhalar üzerine kazılarak yapılan resim.

Gulam: Türk-İslam devletlerinde tutsak ve köle çocuklarından asker yetiştirme sistemi. Osmanlılardaki devşirme sisteminin benzeridir.

H

Hacip: Türk-İslam devletlerinde hükümdar ve vezirden sonra gelen en yüksek rütbeli görevlidir.

Hadis: Hz. Muhammed'in sözleri.

Haraç: Gayrimüslim çiftçilerden ürünlerinin karşılığında alınan vergidir.

Harem: Osmanlılarda padişahın özel hayatının geçtiği ve padişah ailesinin oturduğu yerdir.

Has: Tımar sistemi içerisinde yıllık geliri 100.000 akçeden fazla olan topraklardır.

Has Arazi: Geliri hükümdara ait olan topraklardır.

Hassa Birlikleri: Türk-İslam devletlerinde gulamhanelerde yetiştirilen ve hükümdarı koruyan birliklerdir. Osmanlılardaki Kapıkulu sisteminin benzeridir.

Hat: Arap harflerini süslü olarak yazma sanatı.

Havari: Hz. İsa'nın peygamberliğine inanan on kişiden her biri.

Hazine-i Amire: Türk-İslam devletlerinde devlet hazinesi.

Hazine-i Hassa: Türk-İslam devletlerinde hükümdar hazinesi.

Humbaracı: Osmanlılarda barut, fişek ve top mermisi üretirlerdi.

İ

İcma: Dini bir konuda ortak görüşe varma.

İfta: Yapılan işlerin şeriata uygun olup olmadığı konusunda görüş bildirme görevidir.

İhtis: Ruhsat vergisidir.

İkta: Mülkiyeti devlete ait olan bir kısım toprak gelirinin bir hizmet karşılığı olarak bir kişiye verilmesi.

İkta Arazi: Savaşlarda yararlılık gösteren askerlere ve devlet görevlilerine ayrılan topraklardır.

İltizam Sistemi: Türk-İslam devletlerinde uzak eyaletlerden vergi toplama sistemidir.

İспенç: Osmanlılarda Müslüman olmayanlara ait arazilerden alınan vergidir.

İstifa Divanı: Türk-İslam devletlerinde devletin maliye işlerinden sorumlu divandır.

İşraf Divanı: Türk-İslam devletlerinde devletin adli ve idari işleri dışındaki devlet faaliyetlerini denetleyen divandır.

K

Kadı: Osmanlılarda hâkim ya da yargıca verilen isimdir.

Kadı Leşker: Türk-İslam devletlerinde askeri davalara bakan görevlidir.

Kafes Sistemi: I. Ahmet'ten itibaren şehzadelerin sancaklarda değilde sarayda

eđitildiđi sistemdir.

Kaime: Osmanlılarda bastırılan ilk kâğıt paradır.

Kapan Emini: Osmanlılarda çevreden gelen ürünlerin vergilendirilmesinden sorumludur.

Kaptan-ı Derya: Osmanlılarda donanma komutanı olan divan üyesidir.

Kast: Hint toplumunda sosyal sınıflar; sınıf, zümre, grup.

Katedral: Büyük kilise.

Kazasker: Osmanlılarda adalet ve eğitim işlerinden sorumlu divan üyesidir.

Kelam: İslam felsefesi.

Kethüda: Esnaf, tüccar ve sanatkârların devletle olan ilişkilerini yürüten kişidir.

Kıraat: Kuran'ı usul ve kaidesine göre okuma.

Koşuk: Müzik eşliğinde söylenen şiirler.

Kurgan: Türkistan'da tarihi mezarlara verilen isim; höyük.

Kurultay: Eski Türklerde devlet işlerinin görüşüldüğü meclis.

Kümbet: Türk-İslam devletlerinde sultanlar, melikler, beyler ve topluma hizmet etmiş önemli kişiler için yapılan anıt mezarlardır.

L

Lala: Osmanlılarda şehzadeleri eğitmekle görevli tecrübeli devlet adamları.

Lonca: Selçuklularda ve Osmanlılarda esnaf ve sanatkârlardan oluşan mesleki örgüt.

M

Malikâne: Osmanlılarda üstün başarı gösteren devlet memurlarına verilen topraklardır.

Mecelle: Osmanlı tarihindeki ilk medeni kanundur.

Melik: Selçuklularda, yetiştirilmek amacıyla, eyaletlere idareci olarak gönderilen kişi.

Minyatür: Daha çok doğu ülkelerinde gelişen bir resim türü.

Miri: Türk-İslam devletlerinde ülke topraklarının devlet malı sayılmasıdır.

Muhtesip: Türk-İslam devletlerinde belediye işlerine bakan görevlidir.

Mukataa: Osmanlılarda hazine adına iltizama verilen ve geliri doğrudan hazineye giden topraklardı.

Mücerred: Osmanlılarda bekar Müslüman erkeklerden alınan vergidir.

Mülk Arazi: Her türlü kullanım hakkının sahibine ait olduğu topraklardır.

Mültezim: Osmanlılarda devlet adına vergi toplayan ve merkeze ileten kişidir.

Müsadere Usulü: Devletin halkın elindeki mal varlığına el koymasdır.

Müsellemeler: Osmanlılarda yol işleriyle görevli askerler.

Müstevfi: Türk-İslam devletlerinde İstifa Divanı'nın (mali işler divanı) başındaki kişidir.

Müşrif-i Memalik: Selçuklularda askeri ve adli işler dışında ülke denetiminden sorumlu ve Divan-ı İşraf'a başkanlık yapan görevli.

Müzehip: Tezhip sanatı ile uğraşan kişilerdir.

N

Naip: Hükümdar vekili.

Nakkaş: Osmanlılarda minyatür sanatı ile uğraşanlara verilen isimdir.

Nişancı: Padişahın ferman ve beratlarını hazırlayan, yazışmalara bakan ve bunlara tuğra (padişah imzası) basan divan üyesidir.

Nizamiye Mahkemeleri: Osmanlılarda ilk kez Tanzimat Dönemi'nde Avrupa hukuk kurallarına göre işleyen mahkemedir.

O

Ocaklık Arazi: Osmanlılarda kale muhafızları ve tersane masrafları için ayrılan topraklardır.

Ortodoks: Hristiyanlıkta bir mezheptir.

Ö

Öşür (Aşar): Müslüman çiftçilerden ürünlerinin 1/10 karşılığında alınan vergidir.

P

Papa: Hristiyanlıkta Katolik mezhebinin başkanıdır.

Paşmaklık Arazi: Osmanlılarda geliri padişah eşleri ve kızlarına ayrılan topraklardır.

Pençik Sistemi: Osmanlılarda savaşta ele geçirilen esirlerin beşte birinin asker olarak istihdam edildiği sistemdir.

Pervaneci: Türk-İslam devletlerinde iktaları dağıtır ve bu işle ilgili defterleri tutardı.

Polis: Yunancada şehir.

R

Reaya: Bir hükümdarın idaresi altında vergi veren halk için kullanılan bir deyimdir.

Reis-ül Küttap: Osmanlı devlet yönetiminde dışişleri bakanlığı görevini üstlenen divan üyesidir.

Ribat: Türk-İslam devletlerinde kervansaraylara verilen ad.

Ruznamçe: Kazaskerlerin ulemanın işlemlerini kaydettikleri defterdir.

S

Sadrazam: Osmanlılarda padişahın yardımcısı, mutlak vekili ve padişahın sonra en yetkili kişidir.

Sagu: Ölen büyükler için söylenen ağıtlar.

Sahabe: Hz. Muhammed'in arkadaşları; ashap.

Sakalar: Osmanlılarda ordunun su ihtiyacını karşılayan destek birimidir.

Salyane: Türk-İslam devletlerinde özel yönetimli eyaletlerden alınan yıllık vergidir.

Serf: Orta Çağ Avrupası'nda toprağa bağlı olan köylü.

Sipahi: Atlı asker, süvari.

Sfenks: İnsan başlı, hayvan vücutlu heykeller.

Sikke: Madeni para.

Subaşı: Kazalardaki güvenlik işlerinden sorumludur. Komutan. Yönetici.

Sünnet: Hz. Muhammed'in davranışları.

Ş

Şad: Eski Türklerde ülke yönetiminde tecrübe kazanması için oymak ve boylara idareci olarak gönderilen, hükümdar soyundan gelen, kişilere verilen unvandır.

Şamanlık: Eski Türklerde din adamlığı.

Şehname: Osmanlılarda padişahların hayatları ve yaptıklarını anlatan eserlere verilen isimdir.

Şehremini: Osmanlılarda merkezde belediye işlerini yöneten devlet görevlisidir.

Şehzade: Osmanlılarda padişahın erkek çocuklarına verilen isimdir.

Şeyh: Arap kabile başkanı.

Şeyhül-İslam: Osmanlı devlet yönetiminde yapılan işlerin dine uygun olup olmadığına dair fetva veren divan üyesidir.

Şihne: Türk-İslam devletlerinde taşrada eyaletlerin başındaki görevli. Vali.

Şövalye: Orta Çağ Avrupası'nda asiller soyundan gelen savaşçı insan verilen ad.

T

Taht Kadısı: Osmanlılarda başkent İstanbul'da adaleti sağlamakla görevli kişidir.

Tasavvuf: Dini tarikatlara akıl ve anlayışla değil, gönül ve sezgi yoluyla varmayı esas alan bir İslami felsefe.

Tefsir: Kuran'ı anlam bakımından hatmetmek ve ayetleri açıklamaktır.

Tekfur: Bizans valisi.

Tezhip: El yazması, kitap ve levhalarda kullanılan süsleme sanatı.

Tımar: Tımar sistemi içerisinde geliri 3000 akçe ile 20.000 akçe arasında olan topraklardır.

Tigin (Tekin): Eski Türklerde hükümdar oğlu.

Totem: Tapılan bir hayvan ya da bitki.

Töre: Eski Türklerde, yazılı olmayan hukuk kuralları.

Tudun: Eski Türklerde vergi ve denetim işlerine bakan devlet görevlisi.

Tuğra: Padişah imzası.

Tuğra-i: Selçuklularda yazışmadan sorumlu ve Tuğra Divanı'nın başkanlığı üstlenen görevli.

Tuğra Divanı: Türk-İslam devletlerinde devletin iç ve dış yazışmalarını yapan divandır.

U

Uç: Sınır vilayetlerine verilen isim.

Ulak: Haberci.

Ulufe Divanı: Osmanlılarda yeniçerilerin maaşlarını dağıtan divandır.

V

Vakanüvis: Osmanlı İmparatorluğu zamanında saltanatın, tarihî olayları kaydetmekle görevlendirdiği kişilere verilen isimdir.

Vakıf: Gelirlerin kamu yararı için süresiz olarak kullanılması sistemidir.

Vakıf Arazi: Geliri ilmi ve sosyal kurumlara ayrılan topraklardır.

Vassal: Bir senyöre bağlı olan ve itaat etmek görevini taşıyan daha küçük senyöre denir.

Y

Yeniçeriağası: Osmanlılarda başkent İstanbul'un asayişini sağlamakla görevli kişidir.

Yuğ: Eski Türklerde ölümler için yapılan tören. Yas.

Yurtluk Arazi: Osmanlılarda sınırları koruyan akıncılar ve derbent muhafızları için ayrılan topraklardır.

Z

Zeamet: Tımar sistemi içerisinde geliri 20.000 akçe ile 100.000 akçe arasında olan topraklardır.

Kaynak: <https://dersimiztarih.net/tarih-sozlugu.html>